

Accountants openen hun 'black box'

Geheime gegevens zijn nu eindelijk toegankelijk voor onderzoekers FAR

Bas Knoop en Jeroen Piersma
Breukelen

Het is hun 'lovebaby'. Vijftien jaar lang hebben de Amsterdamse hoogleraar Jan Bouwens en Nyenrode-onderzoeker Olof Bik gelobbyd voor een organisatie die wetenschappelijk onderzoek doet naar de prangende vragen rond accountancy. Inmiddels is het zover. In het najaar van 2015 is de Foundation for Audit Research, kortweg FAR, geboren, en nu, anderhalf jaar later, staan de eerste onderzoeksteams op het punt om aan de slag te gaan.

Olof Bik: 'Dat de FAR er is gekomen, toont aan dat de accountantskantoren op zoek zijn naar de echte antwoorden op de grote vragen.'

De FAR komt geen moment te vroeg. De turbulentie waarin de sector jarenlang verkeerde is weliswaar wat afgenomen, maar een boekhoudaffaire zit in een klein hoekje. Het circus van kritische mediaberichtgeving, verontwaardigde Kamerleden en een sector die zichzelf aan de eigen haren uit het moeras probeert te trekken, kan zo weer van start gaan. Net als in 2014, toen de affaires bij KPMG aanleiding waren voor een groot hervormingsplan van 53 punten. Een daarvan was de oprichting van de FAR.

Het probleem is dat de meeste van die hervormingspunten zijn gebaseerd op ervaring, intuïtie, visie en buikgevoel, maar niet op wetenschappelijk gefundeerde kennis over de werkwijze van de accountancy en wat de kwaliteit van het werk van accountants bepaalt. En dat geldt niet alleen voor de 53 punten, maar ook voor alle andere maatregelen die de afgelopen jaren over de sector zijn uitgestort, zoals een vergunningsplicht, een toezichthouder, verplichte roulatie van accountantskantoren en scheiding van advies en controle.

Bouwens: 'We hebben te weinig kennis over de factoren die de kwaliteit van het accountantswerk bepalen. Sterker nog, we zijn het er niet over eens wat kwaliteit eigenlijk is.' Het probleem is dat wetenschappelijke onderzoekers altijd van buitenaf naar de sector hebben gekeken. Tot de essentiële gegevens, zoals de controledossiers, kregen zij nooit toegang. 'De kantoren waren altijd zo gesloten als een oester', zegt Bouwens.

Daar moet de FAR het verschil gaan maken. De negen grootste accountantskantoren van Nederland hebben afgesproken dat onderzoeksteams toegang krijgen tot hun data. Jaarlijks komen zo'n vijfhonderd controledossiers beschikbaar voor wetenschappelijk onderzoek. Geanonimiseerd en dus niet herleidbaar tot het individuele kantoor, de accountant en de klant.

Hoogleraar Jan Bouwens (l.) en onderzoeker Olof Bik.

FOTO: PETER STRELITSKI VOOR HET FD

Intuïtie

Voorstanders van hervorming van de accountantssector baseren hun plannen meestal niet op de wetenschap, zegt Jan Bouwens. Een bekend voorbeeld is de verplichte roulatie van accountantskantoren. Zo'n maatregel leidt eerder tot minder dan meer controlekwaliteit, zo blijkt.

Ook zware commissies werken eerder vanuit intuïtie, visie en veronderstellingen. De Monitoring Commissie Accountancy stelde vast dat het hervormingsproces verder moet vanwege 'wicked problems', zoals het partner- en verdienmodel van de kantoren. 'Waar is die vaststelling op gebaseerd?', vraagt Bouwens zich af. 'Het staat helemaal niet vast dat de kwaliteit van de controle omhoog gaat als het verdienmodel wordt veranderd.' Belonen op kwaliteit is er ook zo een. 'Je moet kwaliteit niet belonen, maar een gebrek eraan bestraffen. En we moeten eerst nog definiëren wat kwaliteit is, voordat we weten wat we dan gaan belonen of bestraffen.'

Accountantskantoren zijn gebonden aan geheimhoudingsplicht over de informatie die hun klanten hen verstrekken, daarom waren ze altijd zo terughoudend om openheid van zaken te geven. Vandaar dat ook na de oprichting van de FAR nog flink wat water door de Rijn moest voordat de kantoren zover waren dat zij de data beschikbaar stelden. Bik: 'Daar zijn we eigenlijk het grootste deel van 2016 mee bezig geweest. Vlak voor de kerst vorig jaar hebben wij daar een dik contract met hen over gesloten.'

De kantoren zijn volgens hem mede overstag gegaan door de maatschappelijke druk op de sector. Maar het komt ook uit zichzelf. 'Zij zijn ervan overtuigd geraakt dat het belangrijk is om te weten hoe de black box van de accountantscontrole werkt. Zij hadden te maken met incidenten die ze niet goed konden verklaren. De sector is serieus op zoek naar antwoorden.'

Volgens Bik en Bouwens heeft de FAR een unieke positie. Nergens ter wereld hebben onderzoekers een vergelijkbare toegang tot de data van de grote kantoren. Vandaar dat ook onderzoekers van bijvoorbeeld Harvard plaats nemen in de FAR-teams. Bouwens: 'Deze data kunnen ze zelf in de VS niet krijgen.'

De FAR wordt gefinancierd door de

De formele hordes zijn vrijwel genomen en het onderzoek kan van start; de eerste resultaten zullen in 2018 te zien zijn

sector en vertegenwoordigers van de grote kantoren hebben een plaats in het bestuur. Hoe zit het met de onafhankelijkheid van het onderzoek? 'Onze onafhankelijkheid is gewaarborgd in de bestuursstructuur. De onafhankelijke bestuursleden hebben de meerderheid van de stemmen', zegt Bik. Maar dat is een formele positie die Bik en Bouwens niet graag innemen. Het gaat om samenwerking. 'De plek in het bestuur voor de kantoren is ook bedoeld om de toegang tot de interne gegevens te garanderen.'

Nu de formele hordes vrijwel genomen zijn, kan het onderzoek van start. De eerste resultaten kunnen we in 2018 tegemoet zien. De teams rukken over vier fronten op: literatuurstudies, empirisch onderzoek, projectonderzoeken naar grote vragen zoals de relatie tussen het verdienmodel van de kantoren en de kwaliteit, en onderzoek naar casussen waar iets mis is gegaan.

De onderzoeksresultaten kunnen een nuttige rol gaan spelen. Er ligt nog een rapport van de Monitoring Commissie Accountancy die vorig jaar november concludeerde dat de sector er nog niet was met de 53 punten. Bovendien komt de AFM eind juni weer met een, ongetwijfeld kritisch, rapport over de kwaliteit bij de Big Four.

'We hebben zeker niet de illusie dat wij de waarheid in pacht hebben of dat wij het beleid zouden moeten bepalen', zegt Bouwens. 'Maar we streven er wel naar dat beleidsmakers ons raadplegen als zij nieuwe veranderingen in de sector willen doorvoeren. We hopen dat zij bij de FAR beginnen.'